

Magyar Örökség – A magyar katonai térképészet történelmi jelentőségű teljesítménye

A szakmai eredményeket mindig az előző korok oktatási-nevelési színvonala határozza meg. Az oktatás-nevelés alapozza meg az alkotói környezet minőségét, hozzá létre egy közösség munkakultúráját. A kapott tudás és kötelességtudás muníciója még a nehéz időkben is kitart.

Ezt példázza a magyar katonai térképészet története...

A magyar katonai képzés keretében folytatott térképészeti oktatás 200 éves hagyományokra tekint vissza. Ennek tantervi bizonyítékait az 1812-es évtől a váci *Ludoviceum*, majd 1836-tól a *Magyar Hadi Főtanoda* dokumentumai őrzik.

Nézzük a kezdeteket...

Ausztria, Csehország és Magyarország első katonai felmérését közvetlenül a hétéves háború (1756-1763) után *Mária Terézia* rendelte el. A háborúban először alkalmazott tagolt hadrendű harcászat megjelenése a síkmezőjű vonalharcászat helyett ugyanis keserű tapasztalatokat hozott a hadvezetésnek. A felmérés szükségét *Daum tábornok* a Haditanácsban így indokolta: „Nélkülözhetetlen a hadsereg számára azoknak a vidékeknek a pontos ismerete, ahol a háború folyik [...] jóllehet a háború jobbára saját területünkön folyt, saját országainkról való tájékozatlanságunk, a részletes katonai térképek hiánya rengeteg bajt, hátrányt és nehézséget okozott.”

Korabeli hadtudományi újdonság az új harcmodorhoz illeszkedő, a felderítés során végzett vázaltszerű térképezésről *Jeney Lajos Mihálynak* (1723-1797) 1759-ben Hágában francia nyelven kiadott könyvecskéje, amelyet 1760-ban angolra és 1765-ben németre is lefordítottak. (A könyv sikerét bizonyítja, hogy egy 1775-ben, az amerikai gyarmatok függetlenségi harcainak kezdetekor Philadelphiában megjelent, és *George Washingtonnak* ajánlott munka Jeney felderítési módszerét javasolja.) Jeney a francia hadsereg mérnök-geográfusa volt, akit hazatérve, 1772-ben az erdélyi munkák vezetésével bízták meg.

Az első katonai felmérés 1:28 800 méretarányú terepi szelvényei (1451 térkép) csak két, kézzel rajzolt és festett példányban készültek, és szigorúan titkosak voltak.

Az első katonai felmérést a Monarchia bukásáig még három követte...

1839-ben a bécsi térképészeti, háromszögelési és térképsokszorosítási részlegeknek, valamint a Napóleon által alapított milánói katonai térképező intézetnek az összevonásával létrehozták a bécsi Katonaföldrajzi Intézetet.

A katonai felméréseket az Osztrák Magyar Monarchia területén az 1918-as összeomlásig a bécsi Intézetbe tartósan vezényelt csapatok végezték –, közöttük nagy létszámban magyarok.

A 19. század második feléből két tiszt szakmai teljesítménye és emberi tartása megőrzendő példa a magyar katonai térképészet történetében...

Tóth Ágoston ezredes (1812-1889), a Katonaföldrajzi Intézet munkatársát az 1848-as szabadságharcban való részvételéért halálra ítélték, majd az ítéletet várfogságra változtatták. Az 1869-ben Pesten megjelent könyve a kor térképészetének nemzetközileg elismert összefoglaló műve. Emlékének tisztelegve 1987-ben Marcaliban a katonatérképészek szobrot állítottak.

Czetz János (1822-1904), az argentin hadsereg ezredese, a szabadságharc alatt Bem vezérkari főnöke volt. Menekülése után 1875-ben az argentin térképészeti intézet, 1884-ben a Katonai Mérnöki Főiskola megalapítója. Buenos Airesben szobra áll.

*

Az 1918-as őszi forradalom után Magyarország független állammá vált.

1919. február 4-én a hadügyminiszter rendeletileg létrehozta a Magyar *Katonai Térképező Csoportot*. A jórészt Bécsből hazatérő tisztek a megmaradt térképlapok felhasználásával fényképészeti eljárással állítottak elő térképeket. Térkép-helyesbítési célokból a nyitott, 2 km magasan szálló repülőgépekből kihajolva, a kamarát kézben tartva készültek a felvételek. Ez volt hazánkban az első kísérlet a légi fényképek térképészeti hasznosítására...

Az 1920-as trianoni békeszerződés lehetővé tette az antanthatalmak számára a magyar katonai intézmények ellenőrzését. Ezért a rendelkezés kijátszására 1922-ben a Pénzügyminisztérium látszólagos irányítása alatt, a minisztérium XIII/c. osztályaként létrehozták az *Állami Térképészeti Intézetet*. Az intézet állományát a bécsi Katonai Földrajzi Intézetből hazatért katonatisztek és az *Állami Nyomda* térképészeti osztályának dolgozói alkották.

Az Intézet elsődleges célja az ország katonai térképekkel való ellátása volt, de a polgári célra készült térképek kiadásának is a központjává vált. A II. világháború kitöréséig terjedő két évtized alatt 13 atlaszt, közel 40 falitérképet és egy világotlaszt is kiadtak.

Az Intézet 1927-ben megkezdte az ország 1:25 000 méretarányú új felmérését. Ez volt az ötödik katonai felmérés. Az új felmérés alapján kiadott 1:75 000-es szelvények, majd a második világháború előtt ezeket felváltó 1:50 000 méretarányú, és az 1:200 000-es nyílt minőségű térképek pontosságuk és kivitelük tekintetében a kor legkiválóbb termékei közé tartoztak.

*

Az 1945 után szovjet mintára újjászervezett *Honvéd Térképészeti Intézet* 1950-ben kezdte meg, és két év alatt elkészítette a háború előtti 1:25 000-es térképek helyesbítését. De a Szovjetunióban használt rendszerhez roham-munkában illesztett 1250 térképszelvény nem képviselt megfelelő értéket. A lapok geodéziai alapjai különböztek, a helyesbítés egyszer szemrevételezésen alapult, másszor műszeres volt...

Ezért 1953-1959 között új országos felmérés készült, – ez volt a hatodik katonai felmérés. Az új 1:25 000 méretarányú felmérés légi fényképek műszeres kiértékelésén alapult. A térképek a Varsói Szerződés előírásainak megfelelően készültek, és a kor szellemében titkos kezeléssel, gyakorlatilag hozzáférhetetlenül őrizte a katonaság.

Ennek a hatalmas térképműnek a megújítása, – egy újabb, légi fényképek segítségével végzett helyesbítési ciklus – 1990-ben fejeződött be. Így az ezredfordulóra a katonai topográfiai térképek az ország teljes területére rendelkezésre álltak, de az értelmetlen és ostoba titokvédelmi előírások egészen 1992-ig gátolták a térképek polgári életben való hasznosítását.

A politikai rendszerváltás technológiai paradigmaváltással is járt. A katonák megkezdtek a digitális topográfiai térképek kidolgozását, és 1990-es évek végén már több digitális térképészeti adatbázis létezett:

A 10 és 50 méteres rácssűrűségű domborzatmodellek az ország felszínének magassági adatait tartalmazzák. Az 1:50 000 méretarányú topográfiai térkép anyagának feldolgozásával egy geoinformációs rendszer váza készült el, az 1:200 000 méretarányú adatállomány pedig áttekinthető ország-leltár.

A magyar katonai térképészet feladata a 2000-es évektől jelentősen kibővült. Ellátja hazánk NATO tagságával járó geoinformációs kötelezettségeket, részt vesz a Föld nemzetközi együttműködésben történő globális térképezésében, és térképész szakemberei dolgoznak a NATO és az ENSZ békefenntartó misszióiban is.

Munkájukkal szolgálják a civil Magyarországot, térképeik hazánk hiteles területi leltárát adják, szolgálják az állam- és közigazgatást, adatbázisaik alapot nyújtanak a területi tervezéshez és a környezet értékeléséhez...

*

A kor nem kímélte az intézet személyi állományát, – előbb a II. világháborút követő nyugatra menekülés, majd a kommunista hatalomátvétel után elítélés, meghurcolás, eltávolítás volt számos kiváló térképésztiszt sorsa.

Eltávolítás és lefokozás volt *Irmédi-Molnár László* (1895-1971) ezredes sorsa is, aki az ELTE professzorainak mentőakciója után 1953-ban megszervezte a *Térképtudományi Tanszéket*. Emlékét, mint volt tanítványa, majd tanársegédje tisztelettel őrzöm!

Az 1956-os forradalom újabb veszteséggel járt, – többen elhagyták az országot, sokan pedig nem tettek tiszti esküt a Kádár-kormányra. Így lett tanárom áldott emlékü *Bakonyi Kálmán* és *Karsay Ferenc*.

Hál' Isten, az újakra, a tiszti tanfolyamokról és egyetemekről az Intézetbe lépő fiatalok többségére a katona-térképész elődök szelleme, és nem a kor hagyományt kiölő ideológiája hatott. Az utódok tovább éltették az elődök elkötelezettségét, őrizték és ápolják a szakmai értékeket...

Nyitottak a világra, jó kollégák, oktatnak az egyetemeken, látogatható gyűjteményt hoztak létre a magyar térképészet tárgyi emlékeiből... Kimondhatjuk: a magyar katonai térképészet az elmúlt kilencven évben olyat cselekedett, ami minden nemzetközi összehasonlításban a legjobbak közé sorolja.

Azzal a szellemi tőkével, amit az elődöktől kapott jól, az embert próbáló időkben áldozatosan gazdálkodott.

Jól szolgálják a Hazát, büszkék lehetünk rájuk!

Klinghammer István